

УДК 336.2

Л. П. Амбрик,
аспірант кафедри податків та фіскальної політики,
Тернопільський національний економічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ ТА ДИВЕРГЕНЦІЯ ТЕОРІЙ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено зміст фіскального регулювання економіки, його місце і роль у системі методів державного регулювання та наукові підходи фіскального регулювання економіки, зокрема економічного зростання.

The essence of fiscal regulation of economy, its place and role in the system of methods of state regulation and the theoretical approaches to fiscal regulation of economy, in particular fiscal regulation of economic growth, are investigated in the article.

Ключові слова: державне регулювання економіки, методи державного регулювання, фіскальне регулювання економіки, фіскальні інструменти, меркантилізм, класична економічна теорія, кейнсіанська доктрина, "економіка пропозиції", монетаризм.

Key words: state regulation of economy, methods of state regulation, fiscal regulation of economy, fiscal instruments, mercantilism, classical economic theory, Keynesian doctrine, supply-side economics, monetarism.

ВСТУП

Як справедливо зауважив І. Озеров, "прийоми, за допомогою яких союзи публічного характеру отримують свої кошти, можуть чинити значний вплив на економічне життя; причому зростає роль податку як знаряддя економічних і соціальних реформ [1, с. 71]. Разом з тим, представник італійського неолібералізму Дж. Маццоккі підкреслював, що було б абсолютно неправильно виголошувати усе в сфері економіки, що походить від держави, поганим, адже і не слід визнавати усі її діяння добродійними [2, с. 76].

Єдиного підходу до детермінації необхідності та меж державного втручання в економіку не виявлено. Існує потреба у пошуку такої моделі участі держави, яка найбільш адекватно відповідала б сучасним економічним реаліям.

Одними із найважливіших засобів впливу держави на економічні процеси є інструменти фіскальної політики. Проблематиці застосування фіскальних інструментів регулювання економіки присвячені праці зарубіжних вчених — Ф. Юсті, А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. С. Мілля, Дж. М. Кейнса, А. Лаффера, М. Фрідмана, Дж. Бьюкенена, та вітчизняних теоретиків та практиків — В. Федосова, В. Опаріна, С. Юрія, В. Андрущенко, А. Крисоватого, Ю. Іванова, О. Данілова.

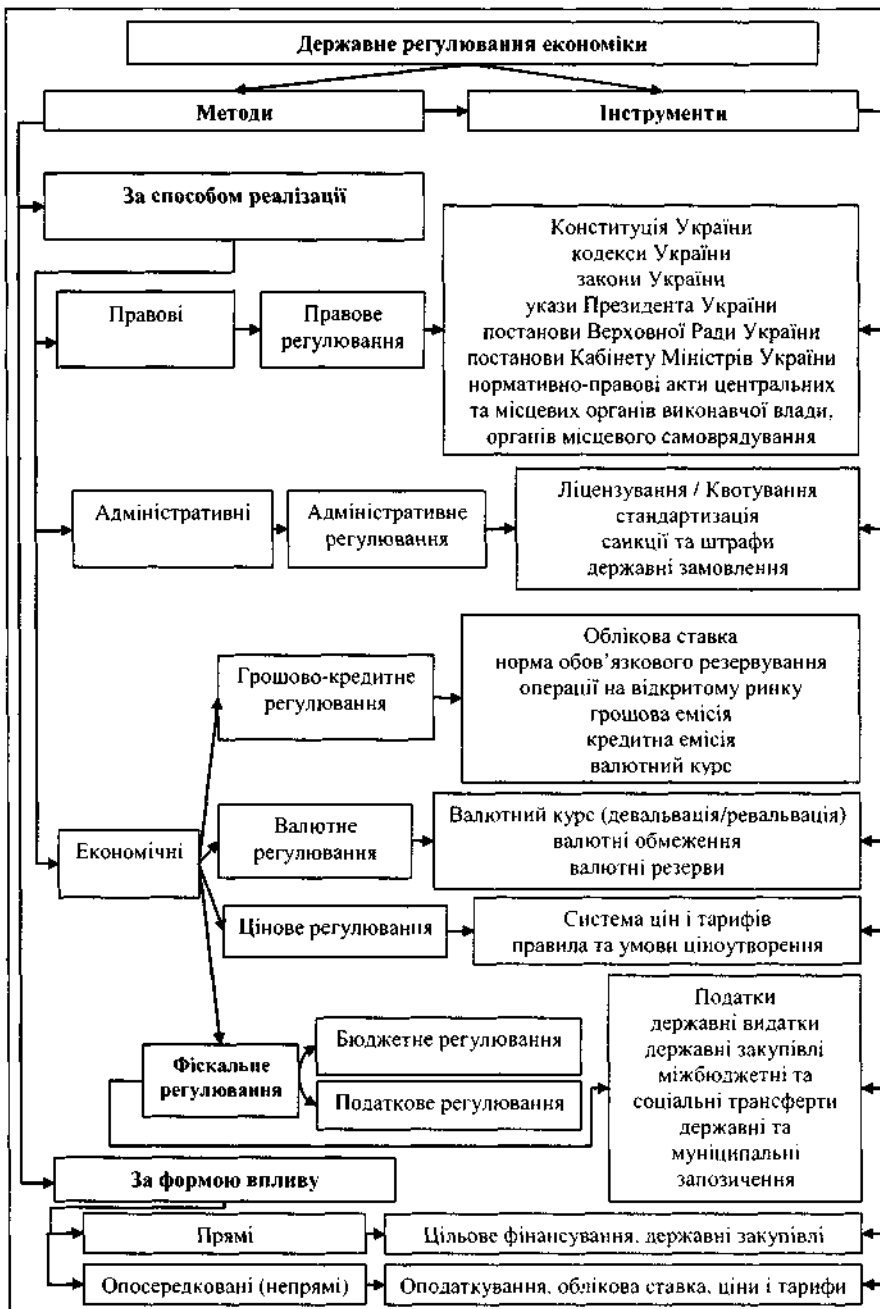
ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження наукової парадигми фіскального регулювання економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Завдання державного регулювання економіки формуються у вигляді набору важливих цільових установок багатокутників цілей. Найбільш поширений так званий "магічний чотирикутник", тобто чотири взаємопов'язані цілі, за реалізацію яких держава несе відповідальність. Це — наступні цільові напрями розвитку країни: економічне зростання, високий рівень зайнятості, стабільність цін та зовнішньоекономічна рівновага [3]. В основі державного регулювання — використання методів і важелів, прямих і опосередкованих регуляторів економічних процесів (рис. 1).

Особливе місце серед економічних методів державного регулювання економічних процесів належить фіскальному регулюванню. А для ряду країн, а саме — країн-членів Європейського Союзу, фіскальне регулювання залишається єдиним дієвим засобом циклічного регулювання економіки за умови, що монетарні важелі втрачають свою силу. Детермінація поняття "фіскальне регулювання" представлена у табл. 1. Поділяємо думку О. Данілова, що "фіскальне регулювання передбачає

Рис. 1. Методи та інструменти державного регулювання економіки

Джерело: авторська розробка.

злагоджене використання методів бюджетного і податкового регулювання" [12, с. 29]. У свою чергу, доповнено дане визначення таким чином: охоплює сукупність фіскальних інструментів і важелів впливу держави на соціально-економічні процеси з метою їх коригування за умови досягнення балансу інтересів держави, платників податків та громадян-виборців.

Як зазначають С. Юрій та В. Федосов, співвідношенням між базисом і надбудовою визначаються відмінності і взаємозв'язок таких понять, як бюджет і бюджетна політика. Бюджет як об'єктивна економічна категорія і частина економічних відносин є елементом базису, тоді як бюджетна політика, як і політика взагалі, становить надбудову [14]. У нашому випадку сфера фіскального регулювання, що є проявом на практиці

фіскальної політики держави, і виступає складовою надбудови.

Поряд з цим, без концептуальної визначеності у питанні розуміння місця держави в соціально-економічних відносинах складно знайти теоретико-методологічне підґрунтя для стратегії економічного розвитку і побудови фінансової політики на адекватних такій стратегії концептуальних засадах. Така стратегія реалізується через законодавче закріплення за державою функцій та визначення джерел їхнього фінансування [15, с. 165]. З метою досягнення такої концептуальної визначеності та з'ясування внеску економічної науки щодо обґрунтування доцільності державного втручання в економічні процеси, зокрема у стимулювання економічного зростання, за допомогою фіску, слід розкрити зміст наукових підходів економічних шкіл (рис. 2). Зазначимо, що державне втручання, на нашу думку, передбачає державне регулювання економіки.

Представники меркантилізму (А. Монкретьєн, Томас Манн) відстоювали ідею активного державного втручання в економічне життя, особливо контроль зовнішньої торгівлі, вважали за доцільне підтримку владою імпорту дешевої сировини, встановлення високого ввізного мита на промислові товари, заохочення експорту готової продукції. Провідною ідеєю меркантилізму визнавалась доктрина активного торгового балансу.

На нашу думку, недоліком такої теоретичної конструкції варто назвати акцент, зроблений меркантилістами, виключно на сферу обігу як на джерело багатства, а

відтак, і на забезпечення економічного зростання.

Зважаючи на те, що прагнення правителів зводилися до максимізації податкових надходжень з їхніх володінь, камералісти (представники меркантилізму у Німеччині) (серед яких слід виокремити Ф. Юсті, І. Зонненфельса, Л. фон Секендорфа) покликані були роз'яснити, що при експлуатації податкових джерел доцільно керуватися не довільними намірами (як це часто спостерігалось), а ідеєю збереження потенціалу довгострокового економічного зростання. У ті часи такого зростання можна було досягти за допомогою стимулювання міграції населення пільговою податковою політикою: це приводило до розширення бази оподаткування. У довгостроковому періоді через таку політику можна було підняти рівень податкових надходжень вище,

ніж при одноразовій конфіскації майна у підданих громадян. У сфері державних видатків камералісти обстоювали ідею, що видатки мають бути інструментом стимулювання економічного зростання. Наприклад, спрямовуватися на створення інфраструктури, що в довгостроковій перспективі могло б сприяти зростанню державних доходів [16, с. 33—34].

Основоположник класичної економічної доктрини А. Сміт був прихильником мінімального державного втручання. Відстоюючи ідею *laissez-faire*, піддаючи критиці податки на капітал. "Власник капіталу є, по суті, громадянином усього світу і зовсім не обов'язково пов'язаний з якоюсь країною. Він легко може покинути країну, в якій піддається в цілях обкладання обтяжливим податком контролю і розпитам, і перенести свій капітал в іншу країну. Капітал обробляє землю, дає застосування праці. Податок, що призводить до відпливу капіталу з якоїсь країни, веде, таким чином, до зникнення всіх джерел доходів государя і суспільства. Внаслідок перенесення капіталу в іншу країну неминуче зменшуються не тільки прибуток з нього, а й земельна рента та заробітна плата" [17, с. 605]. Також А. Сміт додає: "податки, коли вони досягають певної висоти, є лихом, що не уступає неродючості землі і немилосердю небес" [17, с. 340]. Згідно трудової теорії вартості А. Сміта, державні видатки мають непродуктивний характер, а тому повинні бути зведеними до мінімуму. Обґрунтовуючи думку про боргові фінанси, А. Сміт таким чином висловлює своє ставлення до державних запозичень: "капітал, наданий першими кредиторами держави уряду, являв собою з того самого моменту, як був позичений державі, певну частку річного продукту, що відходить від функції капіталу для того, щоб служити доходом, спрямовується від утримання продуктивної праці на утримання непродуктивних робітників і для того, щоб бути витраченою протягом року навіть без надії на відтворення у майбутньому [17, с. 661].

Д. Рікардо чіткіше, ніж А. Сміт, визначив завдання податкової політики, яка, з його точки зору, має заохочувати нагромадження та розширення виробництва. Д. Рікардо вважав, що не існує таких податків, які не мали б тенденції зменшувати нагромадження, тобто всі

Таблиця 1. Тлумачення сутності податкового, бюджетного та фіскального регулювання у науковій літературі

Автор	Трактування змісту поняття
Податкове регулювання	
А. Крисоватий	Один з наймобільніших елементів податкового механізму і сфери державного податкового менеджменту. Стержень податкового регулювання складає система економічних засобів оперативного втручання в хід виконання податкових зобов'язань. ... Сукупність заходів, що здійснюються через наявність певних регуляторних механізмів, які закладені в структурі окремого податку, та завдань, що перед ним ставляться [4, с. 252].
Ю. Іванов, І. Майбуров	Цілеспрямований вплив держави на поведінку економічних агентів за допомогою використання різних методів та інструментів податкової політики для досягнення бажаних соціально-економічних результатів [5, с. 220].
А. Азріліян	Сукупність заходів непрямого впливу держави на розвиток виробництва шляхом зміни норми вилучення до бюджету за рахунок зниження чи підвищення загального рівня оподаткування, різноманітних спеціальних податкових пільг, що заохочують ділову активність у визначених сферах чи регіонах [6, с. 999].
С. Мочерний	Комплекс заходів у податковій сфері (зміна ставок оподаткування, надання податкових пільг, скасування певних видів податків тощо), за допомогою яких держава впливає на процес перерозподілу національного доходу на користь окремих класів, соціальних верств, а також на інвестиції, науково-технічний розвиток, економічне зростання та ін. [7, с. 770].
А. Началов	Заходи непрямого впливу на економічні й соціальні процеси шляхом зміни: 1) виду податків; 2) податкових ставок; 3) встановлення податкових пільг; 4) підвищення або зниження загального рівня оподаткування; 5) відрахувань до бюджету [8, с. 170].
Бюджетне регулювання	
В. Боаров, О. Кириленко, Н. Балданч, О. Дашій	Відображає процеси політичного, народногосподарського значення, за допомогою яких вирішуються загальнодержавні завдання із забезпечення економічного зростання, розвитку продуктивних сил, покращення добробуту населення, усунення розбіжностей у рівнях розвитку окремих територій, фінансування місцевого самоврядування, вирішення національних проблем [9, с. 7].
В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова	Діяльність органів законодавчої і виконавчої влади вищого рівня щодо розподілу і перерозподілу доходів та нормування видатків, яка здійснюється з метою збалансування бюджетів нижчого рівня [10, с. 833].
А. Азріліян	Закріплений законом розподіл джерел доходів між бюджетами різного рівня, тобто додатковий порядок розподілу доходів державного бюджету (частковий перерозподіл фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів [6, с. 997].
С. Мочерний	Один з найважливіших методів державного регулювання (фінансово-бюджетне регулювання). Держава встановлює оподаткування та державні витрати з таким розрахунком, щоб вони могли гасити коливання економічного циклу, сприяти високому рівню зайнятості, обмеженню інфляції або пом'якшенню дефляції [7, с. 126].
В. Дем'янишин	Метод здійснення державою функцій управління соціально-економічними процесами при використанні бюджетних відносин [11, с. 233].
Фіскальне регулювання	
О. Данілов	Згаджене використання методів бюджетного і податкового регулювання [12, с. 29].
Т. Паситко	Узгоджений та збалансований вплив фіскальних інструментів на об'єкти фіскального регулювання. ... Фіскальне регулювання фінансових потоків – це сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання [13].

податки погані, податки — неминуче зло. І це зло, за Д. Рікардо, полягає не тільки в тому, що вони стягуються з певних об'єктів, а й у їхній загальній негативній дії.

Як зазначає В. Андрущенко, саме Д. Рікардо накреслив паралель між високим оподаткуванням і державним боргом, котрі мають аналогічні наслідки, спричиняючи виштовхування капіталу з країни та стримуючи економічний розвиток [18, с. 201].

Підтримувати ілюзії можливого поступового вирівнювання доходів у результаті державного втручання в їх перерозподіл, зокрема шляхом оподаткування, намагався Дж. С. Мілль. "Рівномірність оподаткування як принцип політики означає рівномірність жертв; такий розподіл податків, що стягуються для покриття державних видатків, у результаті якого жоден з податкоплатників не відчував би ні більше, ні менше незручностей від своєї частки порівняно з іншими" [19, с. 156]. На дум-

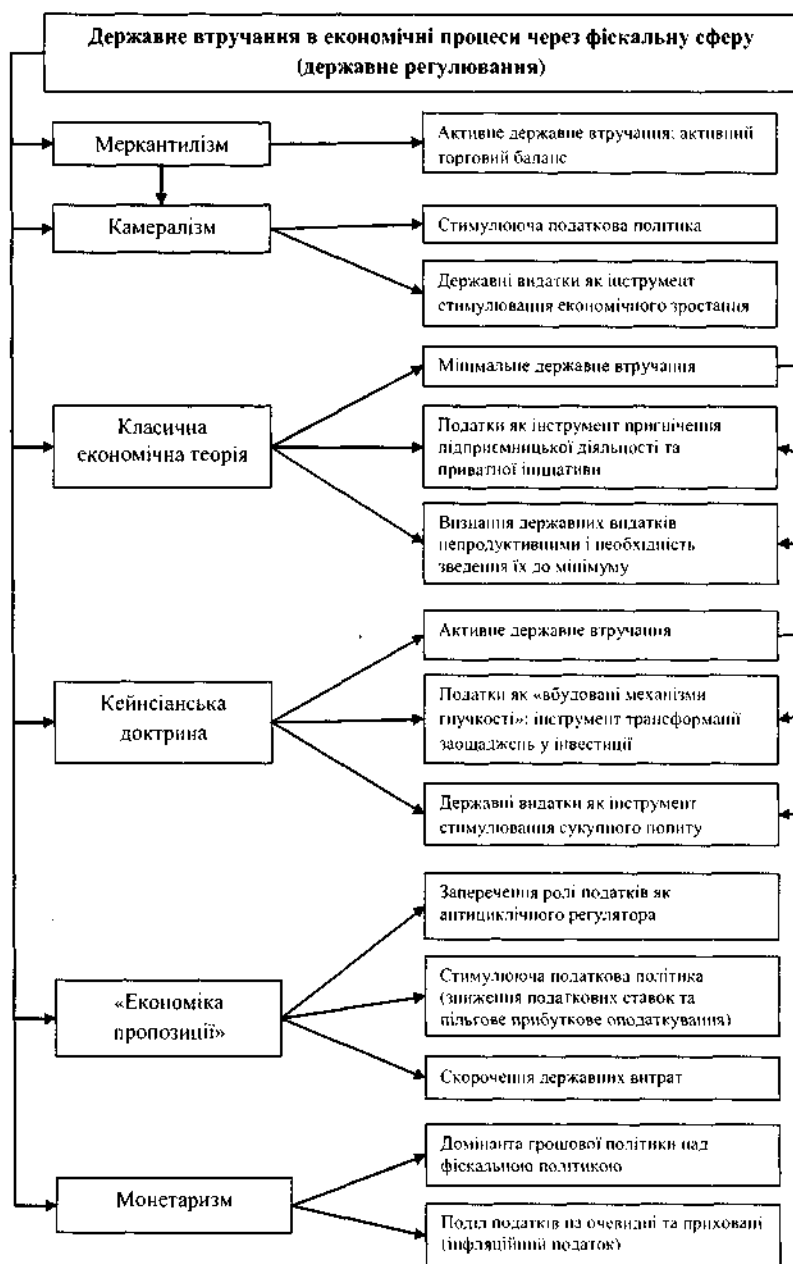

Рис. 2. Наукові підходи фінансового регулювання економіки

Джерело: авторська розробка.

ку вченого, найбільш справедливий шлях згладжування невідповідності тягаря оподаткування запропонував Дж. Бентам, який вважав доцільним не оподатковувати визначену мінімальну величину доходів, необхідну для придбання предметів першої необхідності. Жоден вид податку на доходи, що поширюється на заощадження, не є справедливим [19, с. 171]. Розумний підхід полягає у тому, що люди повинні оподатковуватися не пропорційно власності, що є у їх розпорядженні, а пропорційно кількості засобів, які вони можуть дозволити собі витратити [19, с. 174].

Частково погоджуємось з поглядами представників класичної економічної теорії щодо можливостей стимулюючої податкової політики. Однак вважаємо несправедливим визнання податків суцільним злом, виходячи з міркувань фінансової симетрії податки суцільні блага.

Неспроможність неокласичної доктрини ринкового регулювання зумовила утвердження ідей кейнсіанства. Так, економічна доктрина Дж. Кейнса запропонувала шляхи поліпшення функціонування господарського механізму й пом'якшення суперечностей ринкової економіки. Усі попередні теорії виходили з того, що ринкове господарство має достатньо внутрішніх сил саморозвитку та внутрішній "автоматичний саморегулятор" для владження економічних проблем.

Вітчизняні вчені В. Андрущенко, В. Федосов та В. Суторміна відзначають, що саме Дж. Кейнс одним із перших заявив, що теорія "автоматичного саморегулятора", цієї, за висловом А. Сміта, "невидимої руки", яка спрямовує дії окремих індивідів у суспільне русло й примушує їх служити "інтересам суспільства", остаточно й безповоротно зазнала краху. виправити становище, підвищити ефективність виробництва можна тільки за допомогою державного втручання в економіку. Це "єдиний практично можливий засіб уникнути повного зруйнування існуючих економічних форм", "умова для успішного функціонування особистої ініціативи" [20, с. 18].

Дж. Кейнс вважав, що держава може сприяти досягненню рівноваги між платоспроможним попитом і обсягом виробництва за допомогою державних видатків, регулювання позичкового процента й податків. До ряду основних об'єктивних факторів, що впливають на схильність до споживання, слід віднести наступні: різницю між доходом та чистим доходом; непередбачувані зміни в цінності капіталу; зміни в нормі відсотка; зміни в податковій політиці та зміни у співвідношенні між поточним і майбутнім рівнями доходу [21]. Учений відстоював ідею прогресивності в оподаткуванні. Так, одним із

важливих принципів його теорії є те, що економічне зростання залежить від достатніх заощаджень тільки за умови повної зайнятості. Якщо цієї головної умови немає, то великі заощадження заважають зростанню. Звідси висновок — зайві заощадження необхідно вилучити за допомогою податків. При цьому Дж. Кейнс стверджував, що "основний психологічний закон, в існуванні якого ми можемо бути цілком упевнені не тільки з апріорних міркувань, виходячи з нашого знання людської природи, а й на основі детального вивчення минулого досвіду, полягає в тому, що люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання зі зростанням доходу, але не в тій же мірі, в якій зростає дохід" [21].

За твердженням вченого, необхідним є державне втручання, спрямоване на вилучення за допомогою податків доходів, помещених у заощадження, й фінансування за рахунок цих коштів інвестицій, а також поточ-

них державних видатків. Основним способом такого втручання Дж. Кейнс вважав бюджетну, у тому числі податкову, політику. Концепція "ефективного попиту" дала можливість "влісати" рух податків у рух макропоказників. Податки розглядалися науковцем як "вбудовані механізми гнучкості". Він стверджував, що надходження майже за всіма податками залежать не тільки від змін у податкових ставках, а й від коливань величини доходів.

На противагу кейнсіанству, у концепціях неоконсерваторів витрати держави виконують пасивну, а не регулюючу функцію. Аргументом на користь скорочення витрат є позбавлення держави фінансових ресурсів, які дозволяють їй необгрунтовано втручатися в економічні процеси.

Так, теоретики "економіки пропозиції" (А. Лаффер, Р. Мандаль, Дж. Гільдер, М. Фельдстайн, Г. Шмольдерс, М. Бернс, Г. Стайн) поділяли думку про негативний вплив державного втручання в економіку та заперечували ідею використання податків як засобу антициклічної дії на економіку. Разом з тим, вони розцінювали податкову політику як інструмент державного регулювання економіки, спрямовану на забезпечення сталих темпів економічного зростання. Ключовим напрямом податкової реформи при цьому передбачалося значне зменшення граничних податкових ставок, що, за задумкою неоконсерваторів, має більш повно розкрити потенціал ринкової системи. Така точка зору діаметрально протилежна кейнсіанському концепту "точного налаштування", однією з форм якої є управління сукупним попитом за допомогою маніпулювання податковими ставками. Передбачається, що зниження податкових ставок має бути диференційованим, пропорційно граничній ефективності такого зниження (скорочення тих податків, що дають максимальну граничну віддачу з точки зору нагромадження капіталу та впливу на зайнятість населення). У першу чергу, це стосується податків на дохід від капіталовкладень.

З податковими стимулами пов'язане збільшення прибутковості капіталовкладень, наближення її до рівня, властивого вільному ринку, результатом чого стане збільшення норми нагромадження. "Податкова політика, що заохочує заощадження корпорацій, призведе до росту сукупних інвестицій"[22].

Як наслідок — створення нових робочих місць і, що головне, збільшення зайнятості відбуватиметься не інфляційним шляхом. Податкова реформа викличе збільшення приватних заощаджень і кредитних ресурсів, розширить фінансову базу економічного зростання і усуне шкідливий для економіки перекис доходів на користь поточного споживання. Цей ефект насправді вважається можливим лише за умови, якщо зміни в структурі оподаткування будуть супроводжуватися антиінфляційною грошовою політикою, що відповідає "рецептам" монетаристських теоретиків. Особисті заощадження розглядаються в якості своєрідного запасного резервуару грошових засобів, які дозволяють розмішувати боргові зобов'язання держави, не вдаючись до емісії.

На основі емпіричних досліджень А. Лаффер дійшов висновку, що результатом зниження податків стає еко-

номічне зростання і збільшення державних фінансових ресурсів.

Як зазначає В. Андрущенко, "навіть спроба адміністрації президента Р. Рейгана обмежити роль держави в рамках ліберальної "економіки пропозиції" ("рейганоміки") хоч дещо і стримала темпи нарощування державних видатків, але не зупинила ерозію суспільної привабливості принципів *laissez faire* та мінімальної держави" [18, с. 31].

Погоджуючись загалом з ідеями представників "економіки пропозиції" щодо взаємозв'язку податкового навантаження та економічного зростання, вважаємо, що не слід применшувати чи заперечувати роль податків як засобу регулювання економіки за умови настання кризових явищ та наступного відновлення потенціалу економічного зростання держави.

Згідно з програмою монетаристів, податкова політика не повинна застосовуватись в якості засобу короткострокової стабілізації, тому що в іншому випадку стагфляція стане неминучою. Зокрема, основним висновком наукових досліджень монетариста М. Фрідмана є теза про те, що втручання держави в економіку має бути обмежене грошовою сферою.

У своїй статті під назвою "Обмеження податкової межі" вчений пропонує справжню вартість утримання держави вимірювати не відносним чи абсолютним кількісним рівнем податків, а обсягом державних видатків. Якщо уряд, доводить він, витрачає 500 млрд, а збирає податками 440 млрд, це ще не покладає менший фінансовий тягар на економіку і населення. Різниця у 60 млрд все одно покривається "не з мішка Санта Клауса", а шляхом позик та емісії. У результаті на додачу до явних податків доходи фіска маскуються інфляційним підвищенням цін або ж у боргових зобов'язаннях уряду антиципуються виплати кредиторам держави за рахунок майбутніх податкових надходжень. Щодо цього науковці В. Андрущенко, В. Федосов та В. Суторміна зазначають: "по суті, йдеться про два види податків: відкриті (очевидні) і приховані. Те, що називають бюджетним дефіцитом, насправді є прихованим податком" [20, с. 159].

Як зазначає професор А. Крисоватий, згідно з поглядами представників неокласичної теорії (Р. Солоу, М. Фрідман, Г. Хезліт, Д. Робінсон, Дж. Мід), яка базується на концепції податкової нейтральності, сучасна (для їх часу) економіка самоналаштовується, а державне втручання допускається лише в певних межах. Податкова політика повинна допомагати збалансувати зростання виробництва, попит і пропозицію, підпорядковуючись ринковому господарству [4, с. 51].

Обгрунтовуючи роль держави в економіці, В. Танці дійшов висновків, що держава: 1) не монолітна, а характеризується множиною центрів вироблення політики, кожен з яких керується своїми уявленнями про суспільні інтереси; 2) державна політика не завжди може бути послідовною в просторовому і часовому вимірах; 3) політика може визначатися корисливістю державних чиновників і групами тиску; 4) ті, хто приймають рішення, не завжди добре представляють собі, як функціонує економіка; 5) існує маса проблем між керівниками і виконавцями; 6) прийняті рішення безповоротні (незворотні); 7) бюрократія може бути не-

ефективною або корумпованою, здатна спотворювати отримані директиви чи використовувати інструменти економічної політики у своїх вузьких інтересах [23, с. 57]. Усі ці фактори, на нашу думку, можуть негативно позначатися на ефективності фіскального регулювання економіки, зокрема фіскального регулювання економічного зростання.

Про провали держави також висловлювався Дж.Ю. Стіглиц: "існують чотири основні причини систематичної неспроможності держави в досягненні поставлених цілей: її недостатня інформованість, обмежений контроль над реакцією приватного сектора на її діяльність (над відповідною реакцією приватного сектора), слабкий контроль над бюрократією і обмеження, що накладаються політичними процесами" [24, с. 14—15]. Однак він додає: "думки з приводу ролі держави залежать від того, наскільки серйозною вважається неспроможність ринку і наскільки ефективною може бути діяльність держави щодо її усунення" [24, с. 17].

ВИСНОВКИ

Погоджуємось з думкою А. Єльянова, що "проблема полягає не в тому — втручатися чи не втручатися, оскільки уникнути втручання практично не можливо, а в його цілях, інструментах і наслідках" [25, с. 60]. Перехід до ринкового господарства не лише не виключає, але, навпаки, передбачає активну участь держави в економічному житті. Щоправда не в ролі підприємця, а в якості творця суспільних благ і регулятора розвитку [25, с. 62] за допомогою інструментів фіскальної політики держави.

Література:

1. Озеров И.Х. Основы финансовой науки / И.Х. Озеров. — Рига, 1923. — 536 с.
2. Pubblico e private in economia (relazione Mazzocchi) // Mondo economico. — 1981. — № 43. — С. 76—79.
3. Орешин В.П. Государственное регулирование национальной экономики: учеб. пособие / В.П. Орешин. — М.: МГУ, 1999. — 272 с.
4. Крисоватий А.І. Теоретико-організаційні доміанти та практика реалізації податкової політики в Україні: монографія / А.І. Крисоватий. — Тернопіль: Карт-бланш, 2005. — 371 с.
5. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій: навчальний посібник / За редакцією д-ра екон. наук, проф. Іванова Ю.Б., д-ра екон. наук, проф. Майбурова І.А. — Х.: ВД "ІНЖЕК", 2010. — 492 с.
6. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. — 7-е изд., доп. — М.: Институт новой экономики, 2007. — 1472 с.
7. Економічна енциклопедія: у трьох томах / [відп. ред. С.В. Мочерний та ін.]. — К.: Академія. — 2001. — Т. 2. — 848 с.
8. Началов А.В. Налоговый словарь / А.В. Началов. — М.: Издательско-консультационная компания "Статус-кво 97", 2004. — 400 с.
9. Регулювання міжбюджетних відносин: Україна і європейський досвід: наук. монографія / [В. Бодров, О. Кириленко, Н. Балдич, О. Дацій та ін.]; за ред. В. Бодрова. — К.: В-во НАДУ, 2006. — 296 с.
10. Бюджетный менеджмент: підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2004. — 864 с.
11. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація та практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія / В.Г. Дем'янишин. — Тернопіль, ТНЕУ, 2008. — 496 с.
12. Фискальное регулирование экономического развития в посткризисный период: монография / Под ред. к.э.н., проф. А.Д. Данилова. — Киев: ООО "ДКС центр", 2011. — 242 с.
13. Паєнтко Т.В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків / Т.В. Паєнтко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy-nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=659>
14. Фінанси: підручник / [С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін.] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.ws/16330826/fiansi/byudzhetna_politika_byudzhetniy_mehanizm
15. Зимовець В.В. Державна фінансова політика економічного розвитку / В.В. Зимовець. — К.: НАНУ, 2010. — 355 с.
16. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки: підручник / Шарль Бланкарт: за наук. ред. та перед. В.М. Федосова; пер. з нім. С.І. Терещенко, О.О. Терещенка. — К.: Либідь, 2000. — 653 с.
17. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов: пер. с англ. / А. Смит. — М.: Соцэкгиз, 1962. — 654 с.
18. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В.Л. Андрущенко. — Львів: Каменяр, 2000. — 303 с.
19. Миль Дж.С. Основы политической экономии / Дж.С. Миль. — М.: Прогресс. — 1981. — Т.3. — 447 с.
20. Держава — податки — бізнес: (із світового досвіду фіскального регулювання економіки): монографія / За ред. В.Л. Андрущенко, В.М. Федосова, В.М. Суторміної. — К.: Либідь, 1992. — 328 с.
21. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег (The General Theory of Employment, Interest and Money). Серия: Классики экономической науки — ХХ век. — Издательство: Гелиос, 2002. — 352 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://socioline.ru/category/biblioteka/uchebniki-po-sotsiologii/ekonomika-ekonomicheskaya-sotsiologiya?page=1>
22. Feldstein M. Capital Taxation. — Cambridge: Harvard University Press, 1983 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://scholar.harvard.edu/feldstein/publications/capital-taxation>
23. Танци В. Роль государства в экономике: эволюция концепций / В. Танци // МЭ и МО. — № 10. — 1998. — С. 51—62.
24. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора: пер. с англ. / Дж.Ю. Стиглиц. — М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М, 1997. — 720 с.
25. Эльянов А. Государство в системе догоняющего развития / А. Эльянов // Мировая экономика и международные отношения. — 1998. — № 12. — С. 59—69.

Стаття надійшла до редакції 27.08.2012 р.